

Herinneringen van Frans Zaal aan de periode 1943-1945 op Vooreiland 2

Frans Zaal heeft als kind enkele oorlogsjaren in Medemblik doorgebracht. Bij gelegenheid van zijn 82^e verjaardag boden zijn kinderen hem een dagje Medemblik aan. Onderdeel hiervan vormde een bezoek aan de woning op Vooreiland 2, waar nu Piet en Lena Goverse wonen. Als dank voor de rondleiding door deze markante woning, heeft Frans zijn herinneringen aan die tijd opgeschreven en naar Piet en Lena gestuurd. Het leek hen en de redactie een waardevol document om in de Jaaruitgave op te nemen.

Vertrek naar Medemblik

Op de foto's van het gezin Zaal voor de oorlog zien we een gelukkige vader en moeder met hun vijf kinderen. Ze bewoonden een mooi huis, wat uitkeek op de duinen in Castricum. Vader was verbonden als verpleger aan het provinciaal ziekenhuis 'Duin en Bosch' en moeder zorgde voor het gezin, want dat was toen gebruikelijk. De oorlog maakte aan dat rustige leven echter een einde.

De Duitse bezetter vorderde het hele complex van het ziekenhuis 'Duin en Bosch' en de patiënten werden overgeplaatst naar óf Warnsveld óf Medemblik, waar ook een 'krankzinnigengesticht' was. Bovendien wilden de Duitsers als kustverdediging een groot schootsveld en daarvoor was nodig dat de huizen voor de duinen werden afgebroken. Ons huis aan de Mient zou dat ook overkomen. Op korte termijn moest dat allemaal geregeld worden. Ik heb het nooit aan mijn ouders gevraagd, maar het moet op dat moment een grote impact gehad hebben.

Ons huis zou worden afgebroken en dus moest er verhuisd worden naar Medemblik, want daar ging de afdeling van mijn vader heen. Vanuit Medemblik kwam een verhuishwagen van de firma Kool ons huisraad ophalen. In mijn herinnering was er ook een taxi, want we konden kennelijk niet allemaal in de verhuishwagen. In die taxi viel een fles melk om; als kind onthoud je vaak onbenullige dingen. In Medemblik werden we afgeleverd op het Vooreiland in een groot statig huis.

Afb. 1: Vooreiland 2 met op de voorgrond oudste zus Rie (1943-1945).

We waren niet de enigen, want vanuit Castricum werd ook het gezin Van Dijk en moeder Visser met haar zoon Harm ingekwartierd. Hoe de indeling werd geregeld weet ik niet, maar ons gezin kreeg de linkerhelft, zowel boven als onder toebedeeld. Omdat we met z'n vijven waren kregen we ook nog op de bovenverdieping de kamer in het verlengde van de in mijn ogen monumentale trap, waar mijn ouders een keuken van maakten met een kachelkje, ik denk een soort salamandertje.

Op zich was het wel wonderlijk, dat drie gezinnen terecht kwamen in zo'n ruim huis. De verklaring was dat het huis de ambtswoning was van de directeur van het ziekenhuis van Medemblik: de heer Von Hirschfeld. Ik heb later begrepen dat die een belangrijke functie kreeg in Den Haag; zal wel met zijn naam te maken hebben gehad. De woning kwam leeg en dus konden er gelukkig drie gezinnen in.

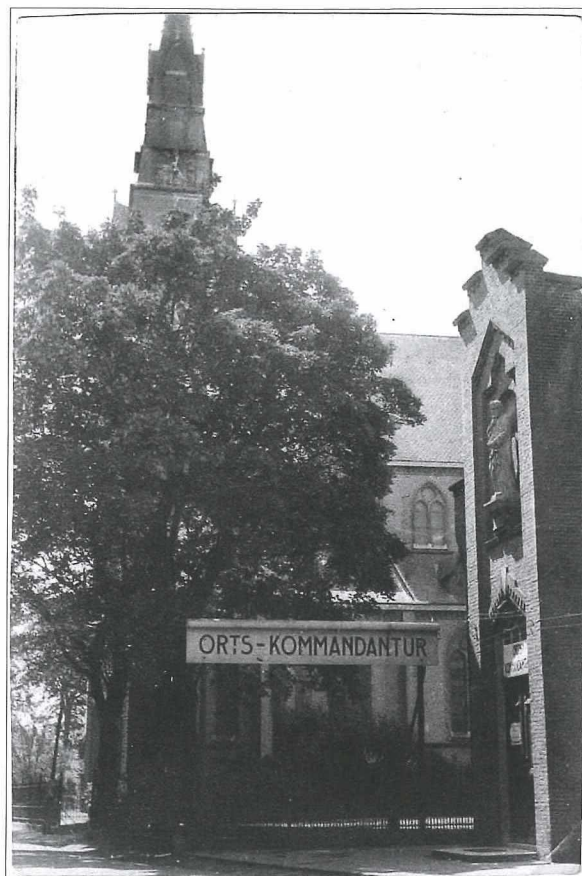
Een tuinhuisje als ziekenboeg

Mijn moeder kreeg in die tijd tuberculose en daarom werd in de royale tuin een houten huisje geplaatst, wat op een rail met de zon kon meedraaien. Zonlicht zou de ziekte kunnen genezen, dacht men. Dit ging uiteraard niet vanzelf en dus moest ik als ik uit school kwam 'moeder bijdraaien'. Dit ging kennelijk zo makkelijk, dat we hollend het huisje draaiden, erop sprongen en gingen afwachten of bij stilstand de juiste plek werd bereikt; zo niet dan moest het over. Mijn moeder vond alles goed.

Afb.2: Het tuinhuisje met de zieke moeder Zaal. Op de voorgrond de auteur van dit artikel (1943-1945).

Dat mijn moeder tbc had was natuurlijk verschrikkelijk, maar bleek ook een voordeel. Omdat het huis zo groot was wilden de Duitsers er hun Orts-Kommandantur in vestigen. Dat kantoor was toen gevestigd naast de katholieke kerk en was kennelijk te klein. (Toevoeging redactie: het betreft de huidige Vincentiuszaal van Verenigingsgebouw Sint Pieter).

Afb.3: De Orts-Kommandantur, onderdeel van het Sint Pieter (1943-1945).

Mijn vader kreeg opdracht onmiddellijk het huis te verlaten, samen met de andere gezinnen. Hij ging toen persoonlijk naar de commandant en meldde dat het bevel zou worden opgevolgd, maar zei er ook bij: 'Vergeet niet dat ik jullie gewaarschuwd heb'. 'Wat is er dan?' 'Mijn vrouw heeft tuberculose.' Het hoefde al niet meer, want de Duitsers waren als de dood voor een besmettelijke ziekte. Gedurende de oorlog heeft de bezetter er verder geen aanspraak op gemaakt.

Later hebben we ons gerealiseerd hoe onveilig dat huisje was. Mijn moeder lag er ook 's nachts in en meerdere keren heeft ze gehoord dat er mensen in de tuin rondliepen. Groter gevaar kwam door het Duitse oorlogsschip, dat achter het huis in de Oosterhaven lag. Als er vliegtuigen vanuit Engeland overvlogen om bommen te werpen in Duitsland, werd er met afweergeschut gevuld vanaf het schip. Op zo'n moment renden we de kelder in om dekking te zoeken, onze moeder in het houten tentje achterlatend!

Bevriend met Siem Korte

Bij het draaien van het huisje kreeg ik vaak hulp van Siem Korte. Siem was mijn boezemvriend en hij woonde op het Achtereiland. We waren onafscheidelijk en meestal speelden we op het Vooreiland, waar ik in de tuin een "eigen" prieltje had.

Bij dat huisje stond een (sier-)appelboompje, dat in de herfst kleine appeltjes had. We hadden vaak honger en dus genoten we van de kleine appeltjes. Dat ze niet zo geschikt waren als voedsel bemerkten we al gauw aan een fikse buikpijn. We speelden niet zo vaak op het Achtereiland bij Siem thuis, omdat ik wat bang was voor zijn vader vanwege zijn uiterlijk. Zijn moeder was een heel lieve vrouw.

Van Siem kan ik me nog herinneren dat we eens samen naar het raadhuis op het eind van de Nieuwstraat gingen. We liepen op klompen en na verloop van tijd waren die versleten, ook al waren ze gerepareerd met een ijzeren band, omdat de bovenkant vaak afbrak. Om nieuwe klompen te kunnen kopen moest je een zogenaamde klompen bon hebben. Alles was toen op de bon. Mijn ouders zeiden dus tegen ons: 'Ga maar in het raadhuis een nieuwe bon vragen'. Netjes vroeg ik daar om een klompen bon, die ik ook kreeg, maar Siem kreeg hem niet. Thuis heb ik verklaard waarom Siem hem niet kreeg: Siem had een beetje brutaal gezegd: 'Ik mot een klompen bon'. Maar waarschijnlijker was dat zijn termijn nog niet verlopen was. Met Siem heb ik veel gespeeld op zolder in de 'apenkooien'. We hebben later Siem nog opgezocht in Medemblik, waar hij op het industrieterrein als stratenmaker woonde.

Hoe kom je aan brandhout?

Het huis op het Vooreiland had een grote kelder, met een deur die in de tuin uitkwam. In die kelder stond een grote ketel om het hele huis als centrale verwarming te verwarmen. Uiteraard deed die verwarming het niet, omdat er geen kolen waren als brandstof. In de winter was het hele huis dus steenkoud. Vóór de ruiten van enkelglas lagen een soort opgevulde wollen kousen om de ergste tocht tegen te houden. Boven in de keuken hadden we echter wel een kachel, dat op hout werd gestookt. Aan mijn vader en broers dus de taak om aan hout te komen. Aanvankelijk was dat geen probleem want voor het huis was een soort talud naar het D.V.O. voetbalveld. Deze helling was ooit beplant met een bosschage, dat aardig was uitgegroeid. Driftig werd door Vooreilandbewoners gehakt om de diverse kachels van brandhout te voorzien.

Op een gegeven moment was die voorraad echter uitgeput. Mijn vader kwam toen samen met buurman Van Dijk op een lumineus idee: in de voortuin stonden diverse grote bomen, als ze nu één daarvan eens zouden omhakken! Zo gezegd, zo gedaan. Maar bij het omhakken ging het goed mis, kennelijk vereist het vellen van een boom een grote vakkennis. De boom viel de verkeerde kant uit, recht op het huisje van de buurvrouw op het Vooreiland. Die buurvrouw kan ik me alleen nog herinneren aan haar gezegde: 'Mensches Kinders, was ist es kalt yel'. Geluk bij een ongeluk: de boom bleef hangen in de boom ernaast, wel dreigend, maar nog niet fataal. Crisisoverleg: wat te doen?

Het huis was van de stichting, dus ging daar een boodschap heen: er is een boom omgewaaid. Een ploeg van de stichting kwam langs die dat ook constateerde (de spaanders lagen er nog!). Ze gingen onmiddellijk aan het werk, waarbij het hout jammer genoeg werd afgevoerd. Aan het eind van de dag bleef echter nog een groot stuk achter. De opzichter haalde mijn vader erbij: 'We hebben hard gewerkt, maar er blijft nog een stuk achter. Dat zal morgen wel weg zijn.' Mijn vader kon dat alleen maar beamen. 'Goeden avond' en weg was de ploeg. Samen met de buurman rolde mijn vader het stuk stam de kelder in. De volgende dag herhaalde het omhakken van een boom en afvoeren zich, want de boom waarin de gekapte boom was blijven hangen moest ook om. Opnieuw werd een stam in de kelder geroeld. We kregen het er warm van!

De aardappelschepen

Mijn ouders waren gedurende de oorlog bevriend met het echtpaar Snel. Hij was een visser, die met zijn boot de ME 3 vóór zijn huis bij de visafslag lag. Ook na de oorlog is dat contact gebleven en is met hun latere motorjacht menige vaartocht tot in het buitenland gemaakt. Zelf ben ik verschillende malen mee geweest om op visvangst te gaan. Meestal ging ik echter met Gorter mee om palinglijnen uit te zetten en later weer op te halen. Ik zie nog de palingen hangen aan praktisch iedere haak. Maar de overheersende herinnering die is blijven hangen, is die van de zeeziekte die ik iedere tocht had. Ook op de wal was ik er niet van af en moest vaak de verdere middag op bed liggen.

Die vriendschap had echter ook nog een andere bijvangst, want op een dag kwam een konvooi van aardappelschepen de haven van Medemblik binnenvaren. De schepen waren beschoten op het IJsselmeer en half zinkend kwamen ze de haven binnen. Om niet in de haven te zinken gooiden ze een deel van de lading aardappelen over boord. Mijn vader en broers hadden dat vanuit het huis gezien en aan Snel werd gevraagd of ze even de boot konden lenen. Met een soort dreg werden toen veel aardappels opgevestigd.

Er was echter één probleem: de aardappels hadden een stevige laag klei om zich heen. De oplossing lag voor de hand: in de badruimte van ons huis stond een badkuip, die begrijpelijkerwijs niet gebruikt werd door de bewoners. De aardappels werd dus in die badkuip geschrobd en van klei ontdaan. De afvoer van het bad heeft sindsdien niet meer gewerkt. Toen we later in 1971 met de kinderen het huis, dat toen bewoond werd door tandarts van der Kolk, mochten bezoeken bleek die badkamer nog in originele staat. Ik heb toen voorzichtig gevraagd of de afvoer nog werkte.

Een deel van de aardappelen leverden mijn ouders in bij de gaarkeuken, waar men in de oorlog eten kon krijgen.

Afb. 4: Aardappelschip(?) in de Oosterhaven (1943-1945).

Er waren twee soorten menu's: standaard alles bij elkaar en een luxe menu met een toetje. Omdat we aardappels hadden ingeleverd kregen we het luxe menu met een toetje. Dat was vaak een soort vla. Als ik nu blanke vla eet, kan ik me de smaak van dat toetje nog steeds herinneren.

Over herinnering gesproken: toen dat aardappelkonvooi de draaibrug passeerde naar de Westerhaven stonden mijn broers en ik toe te kijken. Ik zag een mannetje achter de stuurhut op het dek liggen en dat had rode klompjes aan. Dat had ik nog nooit gezien. Mijn broers vertelden thuis een ander verhaal. Die man zijn hoofd was eraf geschoten en zijn klompen waren rood van het bloed.

Razzia's

Mijn oudste broer Jan was in de oorlog op de leeftijd dat hij zich moest melden om te werken voor de Duitsers. Af en toe werden dus razzia's gehouden om die werkkrachten op te halen, want de Duitsers wisten wel dat de meeste van die jongens waren ondergedoken. Ofschoon de Duitsers ons huis vanwege de tuberculose vaak meden, verschuilde mijn broer zich voor de zekerheid toch altijd maar in het huis; soms kwamen de soldaten namelijk toch het huis binnen. Hij ging daarvoor naar de kelder, waar achter de deur een luik zat. Via dat luik kwam hij in een ruimte onder de vloer, die diep doorliep. Hij moest daar blijven zitten totdat de razzia voorbij was.

Een andere schuilplaats was tussen de vloer van de slaapkamers en het plafond van de kamers. Op een gegeven moment werden de radio's van de bevolking ingevorderd, omdat er clandestien naar radio Oranje werd geluisterd, waarmee Koningin Wilhelmina de bevolking toesprak. Niet alleen onze radio verdween in die ruimte, maar ook radio's van menige Medemblikker.

Mijn vader kon zo radio Oranje nog ontvangen en hij kon op het einde van de oorlog op een kaart met rode inkt nog inkleuren hoe ver de geallieerden en de Russen aan het oprukken waren. Later werden ook de fietsen ingevorderd (doet nu nog zeer bij oudere Nederlanders). Ook die kwam men brengen en werden op zolder onder stro verborgen. Bij een huiszoeking prikte een soldaat met zijn bajonet door het stro heen, maar kennelijk tussen de stangen van een fiets tot onze grote opluchting.

Mijn tweede broer Gerard was toen in opleiding voor priester en hoefde door een vrijbrief niet bang te zijn voor tewerkstelling. Als verpleegkundige had mijn vader ook een vrijbrief. Hij had ook een Ausweis om het huis in Castricum te bezoeken en kon op een gegeven moment constateren dat de overkant van de Mient inmiddels was afgebroken. Door de bevrijding kwamen de Duitsers aan ons huis daar niet toe! Overigens was mijn vader nog een tijdje geïnterneerd in de inrichting zelf. Waarom dat was heb ik eigenlijk nooit gevraagd. Het was een angstige tijd, maar gelukkig kwam hij na een paar dagen vrij.

Brood bakken en meel malen

Omdat ons huis er zo groots bij stond, dacht men ook dat er rijke mensen woonden. Er werd vaak aangebeld om eten te krijgen. Mijn moeder gaf dan een boterham, die ze zelf gebakken had. Dat was niet zo'n groot succes, want om één of andere reden was dat brood niet goed gerezen (in mijn herinnering was het keihard). Het was gemaakt van de tarwe, die we als arenlezers achter de maaiers in de Wieringermeer hadden verzameld.

De Wieringermeer was om meerdere redenen belangrijk voor ons. Voor mij persoonlijk omdat ik vóór school 's middags nog gauw even naar de polder ging om óf een handje tarwe óf een handje blauwmaanzaad óf een handje koolzaad te scoren. Koolzaad vonden we niet zo lekker, maar blauwmaanzaad vonden we heerlijk. We konden toen niet vermoeden, dat de papaver later zo belangrijk werd. Onbewust was het een welkome aanvulling van plantaardig vet, besef ik later. Op tarwe kon je heerlijk kauwen en dan kreeg je een soort kauwgom. De echte kauwgom leerden we bij de bevrijding kennen door de bevrijders.

Mijn broer had vrienden in de Wieringermeer bij de boerenfamilies Bergmans en Kraaijvanger. Daardoor mochten we de achtergebleven aren zoeken als de tarwe was geoogst. Als we een zak vol hadden werd die gedorst op een grote (betonnen?) steen achter het huis. We hadden dan tarwe, maar nog geen meel. Mijn vader had echter een systeem bedacht waarbij hij een koffiemolen had aangesloten op een omgekeerde fiets. Ik kan het hem helaas niet meer vragen, maar ik kan me er nu geen voorstelling meer van maken hoe hij dat heeft gedaan.

Nu hadden we meel; nou ja meel, meer gebarsten tarwe. Mijn moeder probeerde daarvan brood te bakken. Ondanks de gist wou het brood niet rijzen. Mijn vader dacht de oplossing gevonden te hebben door de tarwe te laten malen bij de molen in de buurt. De molenaar hield als beloning een gedeelte van de tarwe in. Maar ook nu wilde het brood slecht rijzen.

De bevrijding

Bij de bevrijding werd als laffe daad de Wieringermeer alsnog onder water gezet door een gedeelte van de dijk op te blazen. Het water steeg erg snel en de boeren lieten daarom de paarden snel los en joegen ze de weg op. In Medemblik kwamen toen die paarden de straten in hollen. Mijn oudere broers hielpen met verschillende buurtbewoners de paarden te vangen. Ze werden zolang in onze tuin op het Vooreiland aan het hek vastgebonden. Ik kan me herinneren dat die paarden later door boeren werden opgehaald en ik mocht achter op een paard meerijden om ze weg te brengen ergens in de buurt.

Toen de bevrijding naderbij kwam namen de vluchten van de bommenwerpers boven het huis toe. We zijn toen op het verdiepte platte dak geklommen om dat spektakel te zien; achteraf gezien niet ongevaarlijk. De bevrijding zelf kan ik me heel goed herinneren. Er werd gehost op het zand van de Nieuwstraat en getrommeld op koekblikken van de voedseldroppings. De Canadezen werden flink toegejuicht.

Castricum, maart 2020
Frans Zaal

Herkomst afbeeldingen:
Frans Zaal, Castricum: 1-4